

PROTOKOLL

Dnr
4059-2026

Sid
1 (11)

Justitieombudsmannen
Katarina Pålsson

Inspektion av Lapplands överförmyndarnämnd den 13–16 april 2026

Inspektionen i korthet: Efter en inspektion av Lapplands överförmyndarnämnd konstaterar JO att hennes intryck är att nämnden har ansvarstagande och engagerade medarbetare, som vill göra ett gott arbete. Samtidigt står det klart att nämnden lider av strukturella problem och andra bristande förutsättningar för att kunna bedriva en välfungerande verksamhet.

JO noterar att detta delvis tycks ha att göra med hur det gick till när den gemensamma nämnden bildades år 2023, och de problem med personalförsörjningen som beskrevs under inspektionen. Hon konstaterar dock att det också är en fråga om att få fungerande strukturer och arbetssätt på plats. I flera avseenden uppmärksammades klara brister. Exempelvis framkom att det saknas enhetliga rutiner för ärendehandläggningen, och att det inte heller finns någon riktig systematik i arbetet med frågor om ställföreträdares lämplighet. I protokollet görs uttalanden även om introduktion m.m. av ställföreträdare, medarbetare samt nämndledamöter, delegationsfrågor och hanteringen av årsräkningar.

Sammantaget är det enligt JO tydligt att framförallt nämnden måste ta ett större ansvar för att få till en långsiktigt fungerande verksamhet. Hon understryker också att överförmyndarverksamheten är en obligatorisk uppgift enligt föräldrabalken.

Inledning

Den 13–16 april 2026 genomförde justitieombudsmannen Katarina Pålsson tillsammans med byråchefen Jessica Sjöstrand samt rättssakkunniga Reb Kerstinsdotter, Sofia Selin och Emma Söderberg Majanen (protokollförare) en inspektion av Lapplands överförmyndarnämnd. Katarina Pålsson deltog under inspektionens tre första dagar. Övrig tid leddes inspektionen av Jessica Sjöstrand.

Inspektionens genomförande

Avsikten var att inspektionen skulle vara särskilt inriktad på bl.a. nämndens hantering av och handläggningstider för granskning av årsräkningar, omprövning av förvaltare samt hanteringen av register, diarium och arkiv. JO granskade under inspektionen dessa frågor. Mot bakgrund av de problem och utmaningar som nämnden har haft och står inför, vilka kommer att redogöras för i det följande, togs emellertid även ett bredare grepp.

Inspektionen inleddes den 13 april 2026 med att JO och hennes medarbetare togs emot av enhetschefen Malin Olofsson på överförmyndarenhetens kontor i Gällivare. Vid ett inledande möte redogjorde denna för nämndens organisation och verksamhet. Vid mötet deltog även nämndens ordförande Carina Abou Rjelli Engman, ledamoten Anita Sköld, ersättaren Bengt-Åke Kuoljok, kanslichefen i Gällivare kommun Sofie Vesterlund och handläggaren Trine Lindahl.

JO hade före inspektionen granskat bl.a. nämndens delegationsordning samt diverse rutindokument och statistikuppgifter, och därtill fått del av listor över pågående ärenden och ärenden under avslutande. Utifrån listorna valde JO slumpmässigt ut 80 akter avseende godmanskaps enligt 11 kap. 4 § föräldrabalken (FB) samt förvaltare och begärde att de skulle finnas tillgängliga under inspektionen. Av de utvalda akterna granskades 43 stycken. Under inspektionen granskades även de tio senaste protokollen från nämndens sammanträden samt dokumentation avseende lämplighetsprövningar och annat som rör ställföreträdarna. JO:s medarbetare hade även enskilda samtal med i stort sett alla anställda på överförmyndarenheten.

Vid ett avslutande möte som hölls digitalt den 12 maj 2026 beskrev JO de iakttagelser som gjorts under inspektionen och nämndens företrädare fick möjlighet att kommentera dessa. Närvarande var samma personer som vid det inledande mötet förutom Anita Sköld och Bengt-Åke Kuoljok.

Protokollets innehåll

I ett inledande avsnitt redovisas de övergripande iakttagelser av nämndens organisation och verksamhet som gjordes under inspektionen. Därefter redogörs i olika avsnitt mer i detalj för några olika områden, bl.a. nämndens rutiner och arbetssätt, dess arbete med lämplighetsfrågor och hanteringen av årsräkningar. Uttalanden av JO Katarina Pahlsson återges under respektive avsnitt.

Iakttagelser och JO:s uttalanden

Allmänt om nämndens organisation och verksamhet

Lapplands överförmyndarnämnd är sedan den 1 januari 2023 gemensam nämnd för kommunerna Gällivare, Jokkmokk och Pajala. Dessförinnan fanns en överförmyndarnämnd i den förstnämnda kommunen och överförmyndare i de två andra. Nämnden och dess förvaltning ingår i Gällivare kommuns organisation.

Under inspektionen gav medarbetarna vid överförmyndarenheten samstämmigt en bild av att verksamheten lider av omfattande strukturella problem och att man saknar förutsättningar att bedriva en kvalitativ och rättssäker verksamhet. En återkommande beskrivning var att man inte hinner med att arbeta långsiktigt med t.ex. framtagande av rutindokument, lämplighetsfrågor och rekrytering av ställföreträdare. Flera i personalen nämnde att de inte har tid att systematiskt gå igenom sina ärenden utan att man i stället släcker bränder och tvingas prioritera det nödvändigaste, främst förordnandeärenden i tingsrätten.

En starkt bidragande orsak till att det ser ut på det här sättet uppgavs vara sammanslagningen 2023, som genomgående beskrevs som hastigt genomförd och illa förberedd. Det beskrevs t.ex. hur medarbetarna i Gällivare fick åka till Jokkmokk och Pajala i flera omgångar för att leta rätt på fysiska akter och handlingar som befann sig i total oordning. Flera uttryckte också att man inte riktigt upplever att nämnden får det stöd som behövs från de samverkande kommunernas sida. Det framkom exempelvis att Jokkmokk och Pajala inte erbjuder ställföreträdare möjlighet att närvara på utbildningar på distans från respektive kommuns lokaler, och att det i Pajala inte är möjligt att lämna in handlingar som har med nämndens verksamhet att göra. Flera menade också att det finns ett problem med bristfällig kontinuitet i verksamheten; sedan sammanslagningen har ordföranden och vice ordföranden i nämnden bytts ut tre gånger. Vid det avslutande mötet framkom att nuvarande vice ordföranden hade begärt sitt entledigande i tiden efter JO:s besök.

Det framkom vidare att nämnden har svårt att få en stabil personalförsörjning och att man upplever sig vara underbemannad. Flera i personalen tog t.ex. upp att det är ett problem att man hittills inte har haft någon registrator, då det gör att man behöver utföra uppgifter som tar tid från den egentliga ärendehandläggningen. JO:s medarbetare fick intrycket att en stor börda hamnar på de mer erfarna handläggarna, både i själva ärendehandläggningen och i introduktionen av nya medarbetare. Därtill kommer den nya regleringen i föräldrabalken, som antogs träda i kraft sommaren 2026, att innebära ytterligare utmaningar.

Vid den avslutande genomgången bekräftade nämndens företrädare bilden av en verksamhet under stor press. Läget beskrevs som kritiskt, och en av deltagarna uttryckte det som att det finns människor som riskerar att fara illa eftersom nämnden inte har de resurser och den kapacitet som den borde ha. Det framkom emellertid också att man i närtid har vidtagit åtgärder för att förbättra situationen. Personalstyrkan kommer att utökas med två handläggartjänster och en halv registratorstjänst, och det finns långt framskridna planer på att ge enhetschefen mer stöd i det dagliga arbetet och på vissa andra organisatoriska förändringar. Man har därtill nu fått flytta in i kommunhuset, i stället för att sitta i separata lokaler, vilket beskrevs som en klar förbättring.

JO Katarina Pahlsson: Gode män och förvaltare kan utses för personer som av olika skäl, t.ex. sjukdom eller psykisk störning, inte klarar av att själva sköta sin ekonomi eller andra privata angelägenheter (se 11 kap. 4 och 7 §§ FB). Ytterst rör det sig om människor som är i behov av samhällets stöd för att klara av sina dagliga liv, och som inte sällan befinner sig i en utsatt situation. För att säkerställa att förordnade ställföreträdare inte utövar sitt uppdrag i strid med huvudmannens bästa är det helt centralt att det finns en fungerande tillsyn över deras verksamhet. Den tillsynen sköts av överförmyndarna. Överförmyndarna har också en central roll i själva förordnandet av ställföreträdare, då de bl.a. ansvarar för att lämna förslag på lämpliga personer för uppdragen och hämta in utredning om den enskildes hjälpbehov.

Som utgångspunkt ska det i varje kommun finnas en överförmyndare eller överförmyndarnämnd. Flera kommuner kan emellertid besluta att i stället ha en gemensam överförmyndarnämnd. För sådana nämnder gäller föreskrifterna i kommunallagen (2017:725). (Se 19 kap. 1, 2 och 16 §§ FB). Av 9 kap. kommunallagen framgår bl.a. att en gemensam nämnd tillsätts i någon av de samverkande kommunerna och ingår i den kommunens organisation (20 §), och att nämndens uppgifter närmare ska preciseras i en överenskommelse mellan de berörda kommunerna (22 §). Budgeten för nämnden upprättas av den kommun som har tillsatt nämnden efter samråd med de övriga samverkande kommunerna (26 §). En av de centrala frågorna som kommunerna måste komma överens om är hur mycket medel och övriga resurser var och en ska bidra med till den gemensamma nämnden (se Madell & Lundin, Kommunallagen [version 4C, JUNO], kommentaren till 26 §).

Mitt intryck efter vad som framkom vid inspektionen är att Lapplands överförmyndarnämnd har ansvarstagande och engagerade medarbetare, som vill göra rätt och har en god förståelse för varför uppdraget är viktigt. Samtidigt står det helt klart att nämnden lider av strukturella problem och andra bristande förutsättningar för att kunna göra ett gott arbete. Detta bekräftas också av de senaste årens inspektionsprotokoll från Länsstyrelsen i Norrbotten, som är ordinarie tillsynsmyndighet, där nämnden har fått allvarlig kritik på en rad punkter (dnr 2490-2026, 3380-2025 och 1946-2024).

Under inspektionen lyftes, som framgick, bildandet av den gemensamma nämnden år 2023 fram som en huvudorsak till att det ser ut på det här sättet. Mitt intryck är att Gällivare kommun, som dessförinnan tycks ha haft en relativt välordnad överförmyndarorganisation, fick ta över två betydligt sämre fungerande verksamheter och att man har haft svårt att återhämta sig från detta.

Samtidigt kan konstateras att det nu har gått mer än tre år sedan sammanläggningen, och det framstår som uppenbart att den inte kan vara den enda eller ens huvudsakliga förklaringen till de brister som fortfarande finns i verksamheten. Problemen med personalförsörjningen är säkert en bidragande orsak, och det är tillfredsställande att ytterligare tjänster kommer att tillsättas vid enheten. Det hela är emellertid som jag ser det också en fråga om att få fungerande strukturer och arbetssätt på plats, vilket jag snart återkommer till. Det är inte något som löses genom endast resursförstärkningar, även om det givetvis underlättar. Jag uppfattade att det visserligen finns en klar medvetenhet om detta i nämnden, och mitt intryck var att man på senare tid också fått ett bättre stöd från kommunledningen i Gällivares sida. Det står efter inspektionen emellertid fortfarande inte helt klart för mig hur nämnden och ledningen menar att man ska få ordning på verksamheten och införa strukturerade arbetssätt och metoder, även om en del positivt noterades i det avseendet. Sammantaget är det för mig tydligt att framförallt nämnden måste ta ett större ansvar för att få till en långsiktigt fungerande verksamhet.

Det bör i sammanhanget också understrykas att överförmyndarverksamheten är en obligatorisk kommunal uppgift enligt föräldrabalken. Att kommuner inrättar gemensamma överförmyndarnämnder är vanligt och naturligtvis i sig fullt rimligt, det kan t.o.m. vara nödvändigt särskilt för små kommuner som det här är fråga om. Det innebär dock inte att de ingående kommunerna tappar sitt grundläggande ansvar att, i enlighet med reglerna i föräldrabalken, bedriva fungerande överförmyndarverksamheter. Ytterst handlar det om att människor i behov av hjälp ska få det i rimlig tid av lämpliga ställföreträdare och att det ska finnas en fungerande tillsyn över de förordnade ställföreträdarna. Att så inte är fallet i dagsläget i de nu aktuella kommunerna är bekymmersamt.

Rutiner och arbetssätt

I samtalen med personalen vid enheten framkom att det i mångt och mycket saknas enhetliga rutiner för ärendehandläggningen. Det finns visserligen en del stöddokument och påbörjade checklistor men huruvida dessa används verkar variera. Var och en förefaller snarare uppfinna sina egna rutiner i rätt stor utsträckning. Det framkom att man har tagit hjälp av både Södertörns överförmyndarnämnd och Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) bl.a. för att ta fram interna anvisningar. Under inspektionen framkom att det finns en slags att göra-lista, men det var oklart hur den används och hur det säkerställs att viktiga saker inte missas.

Som nämnts framkom också att mycket av arbetet går ut på att agera på det mest akuta och att hantera förordnandeärendena i tingsrätten, där det finns tydliga tidsfrister. Dessa ärenden föreföll också överlag vara godtagbart hanterade. Annat riskerar dock att bli liggande. Ett exempel i en granskad akt var att nämnden under cirka ett års tid inte självmant agerade på konkreta uppgifter från både god man och läkare om behov av förvaltarskap för huvudmannen.

Vid den avslutande genomgången bekräftades det just beskrivna, och det nämndes bl.a. att det finns flera arvskiften som blivit liggande eftersom man måste prioritera tingsrättsärendena. Att göra-listan uppgavs inte heller användas särskilt frekvent i det dagliga arbetet utan främst i samband med längre ledigheter. I stället försöker man arbeta mer med bevakningar och påminnelser i ärendehanteringssystemet.

Omprövning av förvaltarskap verkar att döma av de granskade akterna göras årligen. Det framstod dock som osäkert vilka faktiska bedömningar som görs. I en akt verkade man t.ex. inte på något sätt ha beaktat ställföreträdarens uppgifter om behov av utökning av förvaltarskap som hade framförts två år i rad. Det noterades även ett fall där det angavs att prövningen skett mot läkarintyg trots att något sådant inte fanns i akten.

Det kunde konstateras att diarieföring och dokumentation i akterna i allmänhet numera förefaller skötas som den ska. Det noterades sålunda att bl.a.

rekryteringsåtgärder normalt tycks dokumenteras och att de tjänsteanteckningar som JO:s medarbetare tog del av i allt väsentligt är tydliga och informativa.

JO Katarina Pålsson: Det som noterades om diarieföring och dokumentation i ärendena under senare år är mycket positivt. Att det saknas enhetliga rutiner för ärendehandläggningen är däremot problematiskt. Det framstår som klart ineffektivt, och riskerar leda till att onödiga fel begås och att samma typ av frågor hanteras på olika sätt utan att det är sakligt motiverat. Jag utgår också från att det påtagligt försvårar introduktionen av nya medarbetare. Att åtgärda detta framstår som angeläget, vilket jag också uppfattar att nämnden är medveten om, och det är positivt att man har tagit hjälp utifrån i det avseendet.

Frågor om introduktion, utbildning och fortbildning

Under inspektionen framkom att det inte finns någon riktig struktur för utbildning av nya ställföreträdare; man har inte någon ordentlig överblick över vem som står på tur för att gå utbildning och vilka som redan gått. Vid det avslutande mötet bekräftade företrädare för nämnden detta. Det var först under hösten 2025 som man började försöka få till ett mer strukturerat arbetssätt, men det hade ännu inte blivit slutfört så som det är tänkt.

Även introduktionen av nyanställda på enheten föreföll kunna bli bättre. JO:s medarbetare fick beskrivet att det inte finns tillräcklig tid för introduktionsarbete, inget riktigt bra material att utgå från och att man som nyanställd mer bara kastas in i arbetet. Det kan i det här sammanhanget nämnas att det under aktgranskningen noterades en del bedömningar och arbetssätt som väckte frågor. Det förekom att handläggare hade gjort helt andra bedömningar än läkare av ett hjälpbehov, eller skrivit av ärenden trots att det fanns ett fylligt underlag som talade för ett behov av ställföreträdare. Grunderna för att göra andra ställningstaganden framgick inte. Vidare hänvisades inte sällan till anhörigbehörigheten, även i fall där den lösningen framstod som mindre ändamålsenlig. Vidare förefaller man i förordnandeärendena skicka ut förfrågningar till potentiella ställföreträdare redan innan det hade gjorts en bedömning av om behov av ställföreträdare ens finns. Flera sådana ärenden skrevs sedermera av med hänvisning till att det inte fanns ett sådant behov.

Vid det inledande mötet framkom att ledamöter i nämnden har fått gå utbildningar i överförmyndarfrågor som anordnas av SKR, och vid tiden för det avslutande mötet deltog nämndens ordförande i en sådan utbildning. Det hade dock p.g.a. resursbrist inte blivit något av detta under 2025.

JO Katarina Pålsson: Enligt 19 kap. 18 § FB ansvarar överförmyndarnämnden för att gode män och förvaltare erbjuds den utbildning som behövs. Att Lapplands överförmyndarnämnd saknar en väl fungerande ordning i det här avseendet är ytterst otillfredsställande. Jag uppfattade emellertid att nämnden är införstådd med detta och att man i vart fall har påbörjat ett arbete med att åtgärda bristerna, som jag utgår från kommer att fortsätta.

Det som framkom under inspektionen beträffande introduktionen av nya medarbetare är även det bekymmersamt. Det framstår som självklart att det kommer att avspegla sig i arbetet om man som ny handläggare inte får en ordentlig introduktion och material att utgå från. Iakttagelserna under aktgranskningen väcker även frågor om behovet av utbildning och fortbildning för handläggarna, och om de verkligen får det stöd i det dagliga arbetet som de behöver. Att en handläggare ensam frångår exempelvis en till synes välmotiverad anmälan från en psykiatriker om anordnade av ställföreträdarskap, utan att ange tydliga skäl för det, är inte godtagbart. De iakttagelser som gjordes belyser även behovet av etablerade och genomarbetade rutiner och checklistor, som jag nyss varit inne på.

Om nämnden ska kunna bedriva en rättssäker verksamhet är det också helt grundläggande att även ledamöterna, ordinarie såväl som suppleanter, får en gedigen introduktion och utbildning i de frågor som nämnden hanterar. Att nämndens ordförande vid tiden för det avslutande mötet deltog i en utbildning är sålunda positivt.

Delegationsfrågor

Som nämnts granskades nämndens delegationsordning. Intrycket av denna var att den är lång och mycket otydlig, och att delegationen är långtgående. Medarbetare vid enheten uppgav att det förekommit att handläggare fattat beslut som de inte har delegation för. Under aktgranskningen noterades vidare exempel på där handläggare skrivit av anmälningar om behov av ställföreträdarskap, trots att frågan framstått som tveksam. Det framkom också att alla beslut som tas av handläggare på delegation enligt rutin först ska stämmas av med någon av de mer erfarna handläggarna, men om det faktiskt sker var oklart och det tycks i vart fall inte göras någon notering om det.

Under det avslutande mötet framkom att det finns planer på att göra en större revidering av delegationsordningen, med hjälp av en utredare i kommunen. Detta ska förhoppningsvis vara klart innan ändringarna i FB träder i kraft i sommar.

JO Katarina Pahlsson: Överförmyndarnämnden får uppdra åt bl.a. en kommunal tjänsteman med den kompetens som behövs att på nämndens vägnar avgöra vissa grupper av ärenden. Vissa beslut får emellertid inte delegeras. Det gäller bl.a. beslut om att entlediga eller skilja en god man eller förvaltare från uppdraget och om att förelägga vite, samt en rad olika avslagsbeslut. Inte heller får beslutanderätten delegeras i en fråga som framstår som tveksam. Detta framgår av 19 kap. 14 § FB.

Att beslut fattas i behörig ordning är givetvis helt centralt. För att undvika att fel begås i det avseendet måste det vara tydligt för alla som anförtröts beslutanderätt hur långt den sträcker sig. Jag kan konstatera att den delegationsordning som Lapplands överförmyndarnämnd beslutat om lämnar en del att önska i det avseendet. Att det finns planer på att i närtid revidera den är därför positivt. Det

ska i sammanhanget noteras att den omständigheten att delegation är tillåten inte per automatik innebär att sådan bör ske. Hänsyn måste också tas till bl.a. den enskilda handläggarens kompetens och att vissa beslut – även om de formellt sett får delegeras – är av känslig eller ingripande karaktär. Att man på enheten har som rutin att alla beslut som tas på delegation ska stämmas av med en mer erfaren handläggare, inger enligt min mening betänkligheter kring om delegationen i dagsläget verkligen är väl avvägd. Det bör också understrykas att beslut som framstår som tveksamma alltså inte får tas på delegation.

Lämplighetsfrågor

Intrycket under inspektionen var att det inte finns någon riktig systematik i arbetet med frågor om ställföreträdarens lämplighet, förutom att man årligen begär in utdrag från belastnings- och misstankeregistren för de befintliga ställföreträdarna. Någon motsvarande löpande kontroll mot Kronofogdemyndighetens register har man däremot inte lyckats få till. Inte heller mot socialnämndens register görs det några regelbundna kontroller. Det framkom att en socialnämnd, med hänvisning till sekretess, inte heller lämnar ut några uppgifter under den initiala lämplighetsbedömningen av nya ställföreträdare. Flera medarbetare uppgav att det, om det framkommer uppgifter som tyder på att en ställföreträdare är olämplig, inte finns utrymme att ta något helhetsgrepp om den personen. Vid det inledande mötet uppgavs även att det återkommande förekommer årsräkningar där samma ställföreträdare sammanblandat sina och huvudmännens medel men ändå får fortsatt förtroende.

Det framkom att nämnden inte använder sig av något digitalt systemstöd för hanteringen av ställföreträdarna. I stället används dels fysiska pärmar där den inledande bakgrundskontrollen dokumenteras, dels en Excel-fil där andra uppgifter om ställföreträdarna förs in. Vid genomgång av pärmar kunde konstateras att dokumentationen där i flera avseenden var bristfällig. I många fall fanns ingen dokumentation av intervjun med den tilltänkta ställföreträdaren, om personen genomgått utbildning eller vilken bedömning som gjorts av lämpligheten. Det noterades även att pärmar innehöll känsliga uppgifter om personer som inte finns i ärendehanteringssystemet – och således inte verkar ha några uppdrag – och att pärmar stod öppna på en hylla. Under det avslutande mötet framkom att ingen har getts ansvaret för pärmar och att inte heller någon är direkt ansvarig för att gallra i dem.

JO:s medarbetare förstod det som att den enda dokumentation som görs av den initiala lämplighetsbedömningen av en ställföreträdare är det som anges i nämndens yttrande till tingsrätten. Det verkade också vara så att det i yttrandet inte brukar anges att personen förekommer i ett visst register så länge han eller hon av nämnden bedömts som lämplig. Det noterades t.ex. ett fall där en person hade lagförts för tre fall av bokföringsbrott men där det i yttrandet till tingsrätten endast angavs att kontroller av de olika registren gjorts och att personen bedömts som lämplig.

Den nämnda Excel-filen, där vissa andra uppgifter om ställföreträdarna dokumenteras, framstod som oklar både till sitt innehåll och hur den används. Där fanns exempelvis uppgifter om att vissa ställföreträdare bedömts som eventuellt olämpliga, men ändå hade fortsatt att få uppdrag.

Vid det avslutande mötet uppgav företrädarna för verksamheten att de tar med sig att de behöver se över rutinerna för hur bl.a. lämplighetsprövningen av ställföreträdarna dokumenteras. Det framkom också att det finns en ambition att arbeta mer systematiskt med lämplighetsfrågorna, men att man än så länge saknar riktiga rutiner för det.

JO Katarina Pahlsson: Till god man eller förvaltare ska utses en rättrådig, erfaren och i övrigt lämplig person, och dennes lämplighet ska kontrolleras i den utsträckning som behövs innan förordnande sker. Detta framgår av 11 kap. 12 § FB. Godmanskap eller förvalterskap enligt 11 kap. 4 och 7 §§ FB anordnas av rätten, som samtidigt förordnar en god man eller förvaltare att utföra uppdraget. Överförmyndaren ska i de fallen enligt 11 kap. 17 a § FB lämna förslag på ställföreträdare.

Vid förordnande enligt de nämnda bestämmelserna har såväl överförmyndaren som domstolen ett ansvar för att den föreslagna ställföreträdaren är lämplig för uppdraget. Enligt förarbetena inskränks dock normalt fullgörandet av domstolens ansvar i denna del till att granska de uppgifter som överförmyndaren har hämtat in. Överförmyndaren måste alltså vidta aktiva kontrollåtgärder för att se till att en tilltänkt ställföreträdare är lämplig. (Se prop. 2013/14:225 s. 33 f.) Jag har i flera ärenden utvecklat hur jag ser på ansvarsfördelningen mellan överförmyndarna och tingsrätten (se bl.a. protokollet efter en inspektion av Södertörns överförmyndarnämnd i oktober 2024, dnr 8311-2024, och JO 2025 s. 433, dnr 581-2024).

Det finns inte något uttryckligt krav i lag på att överförmyndaren ska göra regelbundna omprövningar av ställföreträdarens lämplighet. Bestämmelsen i 11 kap. 12 § FB innebär dock att ställföreträdaren ska vara lämplig för uppdraget. Det ligger därför i sakens natur att överförmyndarna gör kontinuerliga kontroller av lämpligheten under uppdragets fullgörande. Länsstyrelserna har också rekommenderat att överförmyndaren regelbundet, förslagsvis en gång per år, kontrollerar ställföreträdarens lämplighet genom att inhämta utdrag ur belastningsregistret (se Nationella riktlinjer för överförmyndare – kontroll av en persons lämplighet som ställföreträdare, dnr 18647-2018, s. 8). Socialnämnder och andra myndigheter är dessutom skyldiga att på begäran lämna överförmyndaren de uppgifter som behövs för dess tillsynsverksamhet (se 16 kap. 10 § FB). Utöver möjligheten till registerkontroller har överförmyndarnämnderna och överförmyndare även den övergripande kunskapen om ställföreträdarnas utförande av sina uppdrag, t.ex. genom att granska deras årsräkningar (se protokoll från JO:s inspektion av Överförmyndaren i Järfälla kommun den 4–5 april 2017, dnr 1936-2017).

Det som framkom under inspektionen beträffande kontrollerna av ställföreträdarnas lämplighet är närmast oroväckande. Att man t.ex. inte agerar på uppgifter som tyder på oegentligheter i utövandet av ett uppdrag eller att sådana uppgifter inte dokumenteras ordentligt riskerar ytterst att leda till enskilda lider ekonomisk skada eller annars far illa. Något som har anknytning till detta är arbetet med granskningen av årsräkningar, som jag snart återkommer till. Redan här kan dock sägas att det faktum att de ordinarie handläggarna inte är inblandade i den granskningen – som är ett centralt verktyg i tillsynen över ställföreträdarna – rimligtvis innebär att man löper en stor risk att missa uppgifter som talar för att ett uppdrag inte sköts på ett godtagbart sätt.

Även det som framkom om den inledande lämplighetskontrollen inger alltså betänkligheter, både när det gäller hur denna dokumenteras och på vilket sätt det som kommit fram förmedlas till tingsrätten (se bl.a. det nyss nämnda protokollet efter inspektionen av Södertörns överförmyndarnämnd).

Sammantaget framstår det som ytterst angeläget att nämnden tar ett helhetsgrepp om lämplighetsfrågorna. Liksom med framtagandet av enhetliga rutindokument kan de personalförstärkningar och andra organisatoriska förändringar som planeras förhoppningsvis ge mer utrymme för detta.

Hantering av årsräkningar

Det framkom att all granskning av årsräkningar, förutom en inledande förhandskontroll, sköts av två pensionärer, eftersom de ordinarie handläggarna inte hinner med det arbetet. Alla som JO:s medarbetare pratade med var överens om att detta inte är en särskilt bra lösning.

Av de av JO genomgångna akterna att döma verkar visserligen den formella kontrollen av årsräkningarna – att alla belopp stämmer och att alla verifierat finns med – fungera bra och skötas noggrant, och det noterades flera fall där avstämningen gått snabbt. Däremot framstod det som mer tveksamt om det verkligen görs någon riktigt materiell granskning av om utlägg framstår som rimliga och om medel använts för huvudmannens bästa, och det verkar vara mycket sällan som en årsräkning får en anmärkning. I stället tycktes det på sin höjd bli ett medskick i följebrevet till ställföreträdaren. Det föreföll också som om de påbörjade skriftliga rutiner för granskning av årsräkningar som finns används i mycket begränsad utsträckning.

Vid den avslutande genomgången bekräftade företrädarna det som nu beskrivits. Man har haft som mål att granskningen ska flyttas över på de ordinarie handläggarna, och haft utbildning med handläggare vid Södertörns överförmyndarnämnd i bl.a. det syftet, men man har hittills inte kommit dit.

JO Katarina Pahlsson: Överförmyndare ska enligt bestämmelserna i 16 kap. FB utöva tillsyn över gode mäns och förvaltares verksamhet. Vid den tillsynen ska överförmyndaren särskilt se till att den enskildes tillgångar i skälig omfattning används för hans eller hennes nytta (16 kap. 1 § FB). Granskningen ska göras

med ledning av bl.a. de årsräkningar som ställföreträdarna är skyldiga att årligen lämna in till överförmyndaren, där de bl.a. ska redogöra för förvaltningen av huvudmannens egendom under föregående år. Det ska särskilt framgå hur mycket som har använts för den enskildes uppehälle eller nytta i övrigt. (Se 16 kap. 3 § och 14 kap. 15 § FB). Om en ställföreträdare brustit i utförandet av uppdraget kan överförmyndaren enligt 16 kap. 5 § FB rikta anmärkning mot förvaltningen, och den ska då även pröva bl.a. om ställföreträdaren bör entledigas eller någon annan åtgärd vidtas.

Granskningen av årsräkningar är ett helt centralt verktyg för att kontrollera ställföreträdarens lämplighet och i överförmyndarnas tillsyn. Jag har uppmärksammat frågorna i flera beslut (se t.ex. JO 2025 s. 439, dnr 5473-2024). Det som framkom under inspektionen om den formella kontrollen av årsräkningarna och bifogade underlag är i och för sig positivt. Lika viktigt är emellertid att det faktiskt görs materiella bedömningar av om huvudmannens tillgångar använts på ett lämpligt sätt och till dennes nytta. Att några sådana kontroller inte riktigt verkar göras är klart oroväckande. Det faktum att det knappt verkar hända att det riktas anmärkningar mot årsräkningar talar enligt min mening sitt tydliga språk. Som jag redan varit inne på framstår det som ett grundläggande problem att granskningen inte sköts av de ordinarie handläggarna, som rimligtvis har ett helt annat helhetsgrepp om sina ärenden och större kännedom om ställföreträdarna. Ordningen riskerar bl.a. att medföra att hanteringen frikopplas från lämplighetsfrågorna och att granskningen av årsräkningar sker utan relevant kännedom om ställföreträdarna och därmed blir alltför summarisk. Att fullfölja planerna på att flytta över hanteringen till de ordinarie handläggarna och organisera arbetet mer strukturerat framstår följaktligen som angeläget. Likaså att de påbörjade skriftliga granskningsrutinerna färdigställs och faktiskt börjar användas. Jag förstod det som att detta även är nämndens uppfattning.

Mot bakgrund av iakttagelser som gjordes under inspektionen och de uppgifter som kom fram finner jag anledning att för kännedom skicka en kopia av det här protokollet till kommunstyrelsen i var och en av de tre samverkande kommunerna.

Protokollet har justerats den 17 juni 2026 av JO Katarina Pahlsson. Dokumentet har fastställts digitalt och har ingen underskrift.